

“Kimning agar bor taxti-toji,
Kuch-quvvati dog`i ustuvor,
Qay tomonga yuz bursa-hajdir.

Qay tomonga shahd etsa-yo`l bor!” [Омон Матжон, 1995: 272].

Umuman olganda, O. Matjonning mazkur she`ri rivoyatlar mazmunida dunyoga kelgan bo`lsa-da, buyuk bobomizning nurli siymosini yorqin misralarga singdira olgan. Ushbu she`rdagi poetik xulosa va saboqlar g`oyat hayajonli va ibratlidir. “To`rabekaxonim”, “Najmiddin Kubro”, “O`n uchinchi eshik”, “Pahlavon Mahmud” kabi asarlar xalqimizning tarixiy hayotiga bag`ishlangan. Tarixiy faktlarga, mashhur olimlarning asarlariga tayanilib, shuningdek, tarixiy shaxslar haqidagi xalq orasida tarqalgan rivoyatlarga asoslanib yozilgan bu ijod namunalari qadim ajdodlarimizning bosqinchilarga qarshi kurashi, ilm-fanni rivojlantirishga qo`shgan hissasi, insonparvarlik yo`lida olib borgan faoliyatlari aks ettirilgan. Ijodkorning o`tmish voqealari asosida ilgari surgan falsafasi millat avlodlarini buyuk ajdodlarga xos tarzda tarbiyalash va ma`naviyatli jamiyat qurishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. Норматов У. Қалб инқилоби. –Тошкент, Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 1986. 292-бет.
2. Норматов У. Нафосат гурунглари. Тошкент: Мухаррир нашриёти. 2011.100-бет
3. Омон Матжон. Дийдор азиз. Тошкент: Ношир нашриёти. 2011. 34-бет.
4. Омон Матжон. Иймон ёғдуси. Шеърлар, дostonлар. –Тошкент, Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 1995. 272-бет.
5. Раҳимжонов Н. Бадиият бош мезон. Тошкент, “Академнашр”. 2016.137-бет.

АДАБИЁТШУНОСЛИҚДА ТАЛҚИН ВА ГЕРМЕНЕВТИКА МАСАЛАЛАРИ

Акбарова Ш.Ғ.

ўқитувчи, Фарғона давлат университети, Фарғона, Ўзбекистон

e-mail: acharlotte18@yahoo.fr

тел: +998939730939

Юртимиздаги адабий-маънавий вазият тубдан ўзгариши муқаддас, ўлмас бадиий асарларни холис, ишонarli, илмий талқин этиш имконини берди. Натижада ўзбек адабиётшунослига бадиий асарга ёндашувнинг янги кўринишлари, талқиннинг янги кўринишлари кириб кела бошлади ва халқимиз бадиий асарларни ўқиб, тушуниб, ҳис қилиб улар юзасидан мушоҳада қилиб, таҳлил ва талқин қила бошлади. Таҳлил ва талқин нафақат ҳозирги ўзбек адабиёти, балки мумтоз адабиётимиз, жаҳон адабиёти ноёб намуналарининг асосли таҳлил, теран талқини орқали миллий мафкура, истиқлол ғоясини ёритиб бериши мумкин. Зеро, “таҳлил ва талқинлар-бадиий асар баҳосини белгилашдаги бош мезон [B.Nazarov, A.Rasulov, Q.Qahramonova, Sh.Axmedova, 2012: 341] саналади.

Интерпретация (лот.interpretation-тушунтирма)- талқин; адабий асар мазмунини идрок қилиш, унинг мазмуни, бадиий концепциясини англаш, тушуниш демакдир. Кенг маънода интерпретация ўзга томондан айtilган гап, ёзилган асар (илмий, диний,бадиий) мазмунини бир бутун сифатида тушуниш ва тушунтириб бериш маъносини билдиради [Қуронов Д., Мамажонов З., Шералиева М, 2010: 119]. Тушуниш ва талқин қилиш жараёнининг назарий муаммоларини ўрганувчи соҳа – герменевтикадир.

XIX асрда герменевтикага ҳар қандай тавсифдаги матнларга ишора қилувчи умумий талқин назарияси сифатида қарала бошлади. Герменевтика маъно талқинини – тушунтириш, таҳлил, шарҳлашни тасвирлайди. Герменевтика матнни идрок этиш ва тушуниш масалалари билан шуғулланади, бу нуктаи назардан тушуниш - бу матннинг маъносини тушуниш жараёни, яъни сўзловчи ва тингловчи ёхуд ёзувчи ва ўқувчи ўртасидаги ўзига хос диалогдир.

Замонавий герменевтика учта ёндашувни (intelligendi, explicandi, applicandi) ажратиб кўрсатади: “тушуниш”, “талқин қилиш” ва “қўллаш”. Баъзи назарийчилар учун “тушуниш” бирламчи бўлса, бошқалари учун эса талқин қилиш юқори даражага чиқади [H.G.Gadamer, 1976: 148].

Ғарб, англо-америка адабиётшунослигида герменевтика”, “аксиология”, “интерпретация”, “биография” сингари истилоҳ сўзлар мавжуд бўлиб, улар бадиий асарни ўқиб, англаш эстетикасини яратиб бўлган, талқину баҳолаш назарияси бобида катта ютуқларга эришган экан.

Ўзбек адабиётшунослигимизда, умуман ўтмиш илмида “талкин” сўзининг маъноси қисман “шарҳ”, “тафсир” атамалари билан ҳам берилган. Буюк алломаларимиз Форобий, Ибн Сино, Беруний ва бошқа олимлар Аристотел таъсирида асар талқини ривожига ўз ҳиссаларини қўшдилар. Бундан келиб чиқадики, Герменевтика ўзимизда Ўрта асрлардаёқ тафсирлар мисолида намоён бўлган, XX асрда Европада тушунтириш, талкин санъатининг янги кўриниши – “герменевтика” деб аталган тадқиқ йўналиши сифатида эса XX аср охири XXI аср аввалида адабий ёдгорликларни, умуман, бадиий асарнинг туб маъносини талқин этишнинг янги методи – усули сифатида намоён бўла бошлади [B.Nazarov, A.Rasulov, Q.Qahramonova, Sh.Axmedova, 2012: 225].

Герменевтикани зохирий маъно остида яширинган маънонинг очилиши деб таърифлаган П.Рикёр учун, “тушунтириш ва тушуниш талқин деб аташ мумкин бўлган мураккаб жараённинг нисбий моментларини ташкил қилади” [P.Ricoeur, 1986: 162]. Тушуниш маънони тушуниш ва нормаллаштириш жараёнига ишора қилса-да, интерпретация гипотезаларни яратишнинг тахминий ва тасодифий жараёнидир. Рикер эътирофига кўра, интерпретация маънони ҳилма-ҳиллигини, улар орасидаги факрни ажратиб кўрсатади, натижада у биринчисига тенг келадиган иккинчи матнни таклиф қилади ва унга алмаштирилади. Олимнинг бу қарашлари ўринли албатта, чунки ҳар бир рецепиент асарни ўзича талқин қилади, талқин орқали асарнинг турли маънолари намоён бўлади, натижада эса талқинлар янгиланади. Зеро, адабиётшунос Д.Куронов ҳам “адабиётшуносликнинг вазифаси мавжуд талқинларни билиш эмас, балки уларга таянган ҳолда асарни бугунги кун нуқтаи назаридан талқин қилиш ва баҳолашдир” [Куронов Д, 2021: 114] деб бежизга таъкидламаган.

Замонавий филологик герменевтика, ёзма ва оғзаки нутқни тушуниш ҳақидаги бадиий таълимот асосчиси Фридрих Шлейермахер фикрича, тушуниш жараёни якунлангунча ўқувчи ҳамда муаллиф ижоди ва шахси ўртасида бир неча марта бутун ва қисмни тушуниш – герменевтик доира амал қилиши керак. Герменевтик доиранинг қондаси шуки: қисмни бутун, бутунни қисм орқали тушуниш даркор. Шлейермахер илгари сурган бу концепция адабиётшуносликда асар интерпретацияси учун жуда муҳим деб ҳисоблаймиз. Чунки, асар ёки матннинг ҳар бир қисми маълум бир маънони ўз ичига олади ва асарни ўқиш давомида шу қисмларни бирлаштирилиб, бутун маъно кашф этилади. Демак, қисмларни тушуниш, бутунни аллақачон аниқ эканлигини тахмин қилади.

Хулоса ўрнида шуни айтишимиз мумкинки, талқин бу – интерпретация, яъни адабий асар мазмунини идрок қилиш, унинг мазмуни, бадиий концепциясини англаш, тушуниш демакдир. Асарни тушуниш ва талқинни ўз ичига олган герменевтик ёндашув эса нарса ва ҳодисалар асл мазмунини тушуниш, аниқлаш, изоҳлаш ва тушунтириш имкониятини беради.

АДАБИЁТЛАР:

1. Gadamer H.-G., Vérité et méthode. Les grandes lignes d'une herméneutique philosophique, Paris, Seuil, coll. L'ordre philosophique, 1976, p. 148.
2. Nazarov B, Rasulov.A, Qahramonova Q, Axmedova Sh., O'zbek adabiy tanqidchiligi tarixi. - Toshkent. :-2012//Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. B-341.
3. Куронов Д, Мамажонов З, Шералиева М. Адабиётшунослик луғати. – Тошкент: Академнашр, 2010. В-119.
4. Куронов Д. Тарих ва талқин маъсулияти. Адабий мерос. 2021. №2. В-114
5. Ricoeur P., Du texte à l'action. Essais d'herméneutique, II, Paris, Seuil, coll. Esprit, 1986, p. 162.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ ГРУППА ИМЕНИ СУЩЕСТВИТЕЛЬНОГО “НАПИТКИ” КАК ЭЛЕМЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ (НА МАТЕРИАЛЕ РУССКОГО И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ)

Носиров Л.Х.

Узбекский государственный университет мировых языков,

Ташкент, Узбекистан

e-mail: latif@inbox.ru

тел.: +998909115794

Русский язык занимает особое место в тюркоязычных странах СНГ. В частности, М.Джусупов отмечал, что «... тюркский мир СНГ – многообразное полиэтническое и полиязыковое пространство» [Джусупов М., 2012, с. 41]. Проблемы регионального языкового многообразия следует рассматривать в тесной взаимосвязи языка и культуры.